

Národní totožnost [1992]

Už víckrát byly vysloveny obavy, zda příští vývoj českého státu nebude v samých základech ohrožen na Moravě rostoucím důrazem na moravskou identitu; mnohdy je slyšet podobné hlasy i mezi politicky nijak zvlášť neangažovanými občany. Nedávno se tohoto tématu dotkl i historik Jan Rychlík (v LN č. 276) a vyjádřil naději, že díky rozumné politice (kterou vidí ve vytvoření správní jednotky Morava aj.) „by mohl nastoupit žádoucí vývoj k integraci Moravanů do českého národa“. Tak jako srdečně vítám jeho distanci od herderovského chápání národa (nevím, proč užívá matoucího označení „herderovsko-bolševické pojetí“), musím se podívat tomu, že nekriticky sdílí jiný obecně rozšířený předsudek, totiž že právo na národní sebeurčení logicky a samozřejmě musí vyústit ve vytvoření vlastního státu (i když o tom výslovně nemluví). Právo každého národa na vytvoření samostatného státu je – přinejmenším v Evropě – spravedlivě neuskutečnitelné. Alternativou tohoto vývoje, který už napříště nebude mít mnoho šancí a který představuje výrazně zpátečnickou tendenci, není však žádná národní autodestrukce ve smyslu doporučované integrace do jiného národa. Vícenárodní státy už jsou dlouhou dobu skutečností, a také budoucí sjednocená Evropa (nebo v prvních dobách sjednocená část Evropy) bude představovat státní útvar mnohonárodnostní, kde se – kromě společného jazyka (nebo jazyků) bude nadále mluvit mnoha různými jazyky.

Jestliže Jan Rychlík říká, že „národ je totiž ve skutečnosti transcendentním pojmem“ (což je ovšem vyjádření dost nešťastné, protože národ je především skutečnost a ne pouhý pojem; a pokud měl dr. Rychlík na mysli nikoliv národ, ale pojem národa, pak nemají smysl slova „ve skutečnosti“, protože pojem představuje jistý navržený myšlenkový program, a takových programů může být – a v našem případě vskutku je – hned několik, mimo jiné též onen herderovský, který shodně oba odmítáme; a konečně slova transcendentní se obvykle užívá v docela jiném smyslu, než má autor zřejmě na mysli), čímž chce vyjádřit, že jde o „(kolektivní) vědomí příslušnosti k celku“, takže kdo chce k určitému národu náležet, ten k němu náležít nebo alespoň náležet může, pak se hlásí k pojetí, které v době první republiky důsledně hájil Emanuel Rádl (až na to slovo „kolektivní“, které je ve spojení se slovem „vědomí“ opět značně matoucí). Každý občan našeho příštího státu má tedy právo se hlásit k národní identitě moravské, a to bez ohledu na to, jakým jazykem mluví (v tomto smyslu byl přece Moravanem např. Husserl), bez ohledu na to, kde zrovna bydlí (mnoho Moravanů žije dnes v Čechách i jinde), ale dokonce bez ohledu na to, kde se narodil. Totéž platí obráceně o těch, kdo se chtějí hlásit k národnosti české. Z toho jednoznačně vyplývá, že otázka národa a národnosti nesmí být spojována ani se státem, ani s nějakým správním nebo jiným vnitřním rozdělením státu. Samozřejmým požadavkem se musí napříště stát odloučení národa a národnosti od státu (podobně jako je třeba provést odloučení církve a alespoň některých škol, zejména však univerzit, a vůbec celé kultury atd. od státu). Nemohu souhlasit s programem „integrace Moravanů do českého národa“, pokud to nebude vůle samotných Moravanů (a o tom bych si dovolil pochybovat). Právě naopak je nutno podrobit kritickému přezkoumání přinejmenším (dostatečně poučených) historiků, jakým způsobem došlo k potlačení starších kmenových identit a k jejich překrytí pseudokmenovou identitou jedinou.

Celý problém však ukazuje na jednu obrovskou potíž, o které zatím, jak se zdá, nikdo neuvažuje. Po desetiletí trvající ideologická kampaň proti tzv. čechoslovákismu dnes způsobuje to, že se málokdo programově a veřejně hlásí k národu československému a že se sama tato myšlenka považuje za ne-li bláznivou a absurdní, tedy alespoň za nepatřičnou a podezřelou. Při sčítání lidu se možnost přihlásit se k národnosti československé vůbec nepřipouštěla; přesto nebylo výjimkou, že se tak někdo zapsal, ale komisaři to v mnoha případech opravovali. Až dosud toto neuznávání národnosti československé příliš nevadilo. Nyní však nastává pronikavá změna. V obou nových státech státech vzniknou nyní nové menšiny těch, kdo hodlají trvat na své československé národnosti nebo kdo se pro ni po nových zkušenostech rozhodnou. Tyto menšiny rozdělením státu přicházejí o vlast v daleko hlubším smyslu než všichni

ostatní, kteří se v Československu narodili (bez ohledu na změny v názvu a na změny hranic. Oba premiéři se prý sice dohodli, že rozdělení provedou tak, aby je občan (!) pocítil co nejméně, ale už sama tato formulace ukazuje, že hluší nebo nahluchlí tu mluví (nebo se domnívají, že mluví) o hudbě. Už jednou jsem napsal, že se nehodlám národností považovat za Čecha, a na tom trvám i nyní. Pokud chce někdo národ chápat jako kmenové společenství, pak jsem si svobodně zvolil kmenovou národnost doudebskou (a navrhuji, aby si každý zvolil také nějakou svou kmenovou příslušnost); ale pokud jde o příslušnost k společenství lidí, spojených touž vlastí, pak mou vlastí je Československo, a to bez ohledu na to, zda jako státní útvar bylo za války nebo nyní od Nového roku zrušeno, a také bez ohledu na to, jakými proměnami procházelo jeho pojmenování.

To pojmenování není vlastně ani tak důležité. Z mnoha důvodů je jméno „Československo“ možno považovat za nešťastné, protože zdůraznilo jen dvojí národnost, totiž českou a slovenskou, potlačilo národnosti ostatní, zejména německou, ale i další, a nevyjadřovalo dost zřetelně příslušnost k vlasti, totiž k nově sjednoceným zemím České, Moravskoslezské, Slovenské a Podkarpatoruské. Snad právě nyní nadešel vhodný okamžik, kdy by se Čechoslováci (podle národnosti, tj. podle narození a z přesvědčení Čechoslováci) mohli rozhodnout pro nový název, který by si sám neuzavíral horizont, ale otevíral by se budoucnosti. Právě v poslední době jsme mnozí měli příležitost zjistit, jak si jsme blízcí s některými sousedy a okolními, ba dokońce i některými vzdálenějšími národy. Proč bychom nemohli v jejich společnosti hledat a najít poídobně smášeující? Proč bychom se spolu s nimi nemohli pokusit o vytvoření nové a větší společné vlasti? Proč bychom vedle své kmenové sounáležitosti, která tak jako tak už náleží minulosti, nemohli budovat nová spojenectví, nová pouta a nové závazky, méně ideologické a více ideové?